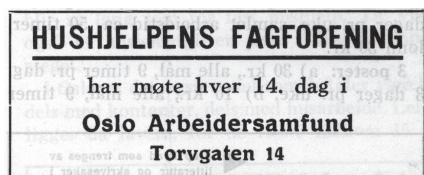

Et halvt århundres ferd mot lov

Fra de første initiativene om å lovregulere arbeidsforholdene for hushjelpene i slutten av det nittende århundret, skulle det gå 50 år før en lov ble vedtatt. Sekretær Signy Arctander i Statistisk sentralbyrå var sentral i arbeidet med en ny lov gjennom en stor undersøkelse om hushjelpenes arbeidsvilkår.

Annonse for Hushjelpenes Fagforening

I *Arbeidernes leksikon* (1933) het det blant annet: "Hushjelp kalles den gruppe arbeidere (for den alt overveiende del kvinner) som yder tjenester i borgerskapets hjem, som matlagning, vask, barnestell, osv. (...) Neppe noen annen gruppe arbeidere har så slette arbeidsvilkår. Hushjelpen er som oftest unge piker fra landet, uorganiserte og uten industriarbeidernes klassebevissthet, de blir derfor ofte hundset, deres arbeid ille aktet, om oftest er de nødt til å godta de betingelser som stilles. Arbeidsdagen går op til 16 timer og mer, gjerne uten pauser i arbeidstiden."

Plansje

Lønninger for hushjelp, 1914-1948

Tabeller

Månedslønn for hushjelp med kost og losji, etter alder 1914-1948

Årslønn for tjenestefolk. 1850-1920

Arbeidslønn ved Kristiania brann- og ingeniørvesen.

Daglønn. 1855-1915

Arbeidslønn ved offentlige jernbane- og veianlegg.

Daglønn. 1855-1915

Det første forsøket på å undersøke hushjelpenes arbeidsforhold fins i *For-slag til lov om husbond og tjener* (1902-03). Som en opptakt til innstillingen mottok Justisdepartementet den 28. mai 1895 en henstilling: "husbondsfolk og de gode elementer blandt tjenerstanden lider daglig under den løshed, slaphed og mangel paa regelbundthed, der paa mange maader kommer til-syne og paa den ene side bringer uhygge og økonomisk tab ind i det daglige husliv."

Etter jord- og skogbruk, var betalt husarbeid den sektoren som sysselsatte flest kvinner fra 1875 til 1946. Fra 1875 til 1920 arbeidet hver femte yrkes-aktive kvinne som hushjelp. I 1930 hadde nær 25 prosent eller om lag 120 000 yrkesaktive kvinner betalt husarbeid. Tallet omfatter vel 20 000 husbestyrerinner og kvinner som hadde husarbeid i anstalter, nær 15 000 vaskekoner og 78 000 hushjelpere.

Hushjelpenes arbeidsforhold

Det vanlige var at hushjelpen ble betalt to ganger i året, i april og i oktober eller "ved forholdets ophør". Komiteen som var satt ned til å utrede forslaget til lov om husbond og tjener, mente imidlertid at hushjelpen og tjeneren sannsynligvis kunne "have ret til at kræve sin løn udbetalt i noget hyppigere terminer." Det ble pekt på at det "særlig i byerne" nok kunne forekomme at hushjelpen og tjeneren hadde "brug for penge oftere end hvert halvaar".

Også hushjelpenes arbeidstid ble tatt opp, og søkelyset ble særlig rettet mot "tjenestepiger, som mangen gang saa at sige ikke har en ledig stund verken nat eller dag. Dette forhold er utvilsomt meget uheldig." Komiteen var like-vel ikke i stand til å foreslå noen bestemt begrensning av arbeidstiden. Be-stemmelsen som regulerte hushjelpenes fritid i Hamburg ble referert, her-skabet var forpliktet til å gi hushjelp og tjener "rimelig fritid til overværelse av gudstjeneste". I det norske lovforslaget ble formuleringen som skulle regulere fritiden lydende: "Overvær av gudstjeneste, besørgelse af egne gjøremaal og deltagelse i tilladte adspredelser." Det var heller ikke mulig å si at arbeidet skulle være slutt en bestemt tid om kvelden, for i "Kristiania" fantes det en "mangfoldighed av huse, hvori familiens medlemmer regel-mæssig er optaget til kl. 8 aften - og tidligst kan spise til aftens kl. 8 ½ à 9. Skal der saa vaskes op osv. bagefter, vilde en forskrift om, at tjenerens ar-beide som regel skal være avsluttet kl. 9, umulig kunne praktiseres." Det ble også pekt på at "[v]ed hvilket klokkeslet "natten" skal ansees for at begynde og slutte, vil avhenge af omstendighederne og stedlig skik og brug." Når det gjaldt fravær fra huset "uden tilatelse" av arbeidsgiver "om natten", var det

imidlertid ikke lenger et relativt begrep: “Saadant fravær vil, selv om det kun finder sted en enkelt gang, hyppig være et grovt pliktbrud og egnet til at undergrave tilliden i forholdet mellom husbond og tjener. Selv om tjeneren ikke blir borte hele natten, staar sagen ofte ikke beder; man tænke f.eks. paa tjenestepiger i byerne, som færdes paa gaden til midnatstid eller længere.”

Lovforslaget om å regulere hushjelpenes arbeidsforhold ble lagt fram for Stortinget i 1902, men der ble saken besluttet utsatt til neste år. En ny proposisjon ble fremmet (*Ot. prp. nr. 3, 1903-04*), men i mellomtida hadde Blehrs regjering tappt valget. Professor i rettsvitenskap, Georg Francis Hagerup som dannet ny regjering, trakk proposisjonen. Mer ble ikke gjort før i annen halvdel av 1930-åra da arbeidervernloven skulle revideres. Hushjelpenes Fagforening ytret i 1936 ønske om at loven også måtte omfatte hushjelpene. Det førte til at det ble nedsatt en komité som skulle undersøke arbeidsforholdene og lage utkast til lov. Den holdt sitt første møte i januar 1937 og ba om at det ble foretatt en undersøkelse.

Det Statistiske Centralbyrå ved sekretær Signy Arctander fikk i juli 1937 i oppgave å gjennomføre en slik undersøkelse og analysere resultatene. Under gjennomgangen av undersøkelsen av hushjelpenes arbeidsforhold identifiserte Arctander to spesielle vanskeligheter som gikk igjen: Korrekt bestemmelse av arbeidstid og lønn. Det første hang sammen med at svært mange hushjelpere bodde på arbeidsplassen hos sin arbeidsgiver, det kunne derfor anføres flere grunner til å hevde at arbeidstida begynte når hushjelpen sto opp og sluttet når hun la seg. Vanskelighetene med å bestemme lønnen var knyttet til verdiberegning av kost, losji og andre ytelser i natura. “Byrået nevnte allerede i sin opprinnelige uttalelse at det anså det for helt nødvendig for undersøkelsens verdi at det ble samlet inn oppgaver både fra husmødre og hushjelpere. Begrunnelsen for denne framgangsmåten ble gitt ved henvisning til en undersøkelse i Baltimore, USA: “It is a fundamental rule for straight thinking on any subject that each side should be given the same consideration.” På de aller fleste statistikkområder ble imidlertid ikke denne “fundamentale regelen” fulgt.

Trygdekassene i de byene som skulle være med utarbeidet register for hushjelp og arbeidsgiver og sto for utsending og innhenting av i alt 57 221, 28 614 til husmødre og 28 607 til hushjelpere i november 1937. Det ble gjort obligatorisk å svare på undersøkelsen ved Kongelig resolusjon av 1. oktober 1937, med henvisning til lov av 25. april 1907 om offisiell statistikk, og svarprosenten var 74 prosent.

Arctander brukte opplysningene til å undersøke hvilke sosiale lag som hadde hushjelp. For å belyse dette blir boligstatistikken fra Oslo benyttet. I 1934 hadde 12 prosent av leilighetene i hele Oslo hushjelp, tallet på vestkanten var 25 prosent, mens det i nordøst var vel 3 prosent. Samme året var det 8 543 husholdninger i Oslo med hushjelp, av disse var det 42 som hadde 4 eller flere hushjelpere og tjenere og 38 av de 42 husholdningene

Signy Anette Arctander (1895-1971) tok artium i 1915, cand. oecon. i 1919, studerte statistikk i København og München og ble sekretær i Byrået i 1920, hun gikk av som underdirektør i 1965. Da Peter Jakob Bjerpe var finansminister fra 1960-1963, var hun direktør i Statistisk sentralbyrå.

Før Arbeidsvilkårene for hushjelp i norske byer var hennes viktigste arbeid Miljøforholdene i Oslo, *En sosialstatistisk studie* (1928) og verket *Sosial håndbok for Norge* (1937) som hun deltok i utarbeidelsen av. I mellomkrigstida skrev hun også to studier om vergerådsbarn (*Hvordan går det med våre vergerådsbarn* (1932) og *Vergerådsopdragelsen og dens resultater* (1936)) Arctander har også utgitt *Sosialstatistikens historie i Norge gjennom 100 år (1850-1950)* (NOS XI 113), en oppslagsbok som gir en generell veiledning samt en bibliografi som dekker sosialstatistikk i vid forstand.

Drammens Pigemarked

Faredag eller flyttedag var i byene tredje tirsdag i april og i oktober, da gikk både leiekontrakter og hushjelpenes arbeidsavtaler ut. Her har hushjelpene møtt opp på Strømsø torg i Drammen for å skaffe seg ny huspost. 1929.

Motstående side: Offisiell statistikk over arbeidslønninger hadde blitt gitt ut siden 1875, men i innledningen til publikasjonen som ga tall for 1920 og 1921, skrev Petra Vestbye om de tidligere tallene som var publisert:

Karakteren av det materiale som femårslønningene bygger på har man i de tidligere årganger gått nærmere inn på. Man skal her pointere at femårslønningene, ialfald for bygdene, mer har karakter av enquete enn av egentlig statistikk. De bygger på en skjønnsmessig fastsettelse av den almindelige lønn i vedkommen fag uten å gå til lønningene for hver enkelt arbeider. Disse femårsoppgaver er naturligvis utilfredsstillende. For det første på grunn av sin enquetemessige karakter, dernæst fordi de bare gis femårsvis. Deres største betydning turde ligge i at de fortsetter en rekke lønnsoppgaver som går helt tilbake til 1830-årene, og i at de for hele denne periode gir lønnsoppgaver for alle de forskjellige deler av landet. "De beste opplysninger disse lønninger inneholder tør være opplysninger om tjenestefolks og almindelige dagsarbeideres lønninger på landsbygden."

Petra Vestbye kommenterte ikke kvinnes lønn spesielt, heller ikke forholdet mellom kvinner og menns lønn ble tatt opp i forordet. Derimot ble det hevdet etter at hyrene til sjøfolk for en del byer var gjennomgått: «Lønnsnedslaget er efter disse oppgaver for flere byer større enn fastsatt i voldgiftsdommen i juni 1921.»

Norges offisielle statistikk. VII. 44 Arbeidslønninger 1920 og 1921.

bodde i sentrum og på vestkanten. Deretter er det resultatene fra folketellingen i 1930 som blir gjennomgått. 100 skipsrederhusholdninger hadde 140 hushjelpere og husholdersker, mens forholdstallet for høyere offentlige funksjonærer og offiserer var 90, advokater og sakførere 83, leger og tannleger 79, grosserere og høyere private funksjonærer 67 og 69, mens fabrikk-eiere og eiere av småindustri hadde 32 hushjelpere for hver 100. Kun 2 av 100 arbeiderhusholdninger hadde hushjelp.

Betegnelsen hushjelp ble presisert i undersøkelsen til enepiker, kokker, stuepiker, barnestuepiker og barnepiker. Enepiker var det som vanligvis ble kalt hushjelp, og hun utførte alle de virksomhetene som de andre betegnelse antyder. I undersøkelsen var det vel 15 000 enepiker, mens det var drøyt 1 000 kokker og til sammen 1 100 stuepiker, barnestuepiker og barnepiker.

Barnepikene var yngst, over halvparten av dem var 20 år og yngre, det tilsvarende tallet for enepikene var nær 30 prosent. Kokkene var eldre enn de andre, 46 prosent var fra og med 31 til og med 55 år, stuepikene var også noe eldre enn enepikene, barnestuepikene og barnepikene. Kokkene hadde lengst gjennomsnittlig ansettelsestid i samme familie med 3,5 år, mens de yngste, barnepikene i gjennomsnitt hadde vært såpass lenge som 1,7 år i samme familie.

Når det gjaldt opplysningene om lønnen, viste både skjemaene som var sendt inn av husmor og hushjelp "ingen vesentlig forskjell" og dette ble tatt som "sikkerhet for oppgavens pålitelighet." Gjennomsnittslønnen var 42,74 kroner per måned. Det Arctander kalte "midtlønnen" (medianen), lønnen til den personen som deler rekken i to like deler, var 43,13. Spredningen var imidlertid stor: "45 pct. [hadde] mellom 30 og 50 kr. i lønn, mens 15 pct. hadde 20-30 kr. og 18 pct. 50-60 kr. 2 pct hadde under 20 kr. og 8. pct. over 70 kroner." Arctander fant ut at spredningen var størst i de

store byene og aller størst i Oslo, mens lønnsforholdene i de mindre byene samlet seg "tettere om gjennomsnittet". Spredningen var så stor at Arctander ikke fant det hensiktsmessig å "tale om noen typisk lønn for hushjelp".

Oppgavene fra husmor og hushjelp for bruttoarbeidstid, det vil si at verken pauser eller tid til måltider er trukket fra, samsvarte. Hushjelpene oppga i gjennomsnitt 12,1 timer, mens husmødrene hadde oppgitt 12,8 timer. Ifølge hushjelpenes oppgaver hadde 1 666 en bruttoarbeidstid på 14 timer og mer, mens bare 584 husmoroppgaver har oppgitt det samme. Bruttoarbeidstiden varierte med antall rom, ifølge hushjelpoppgavene var den 10,8 timer per dag i en leilighet på 1-2 rom og kjøkken, mens den var 13,0 timer i leiligheter (og hus) med 9 og flere rom og kjøkken. Det er imidlertid overraskende at det ikke ble funnet noen sammenheng mellom bruttoarbeidstid og barn: "Det er ikke noen større forskjell på arbeidstiden i husholdninger uten og med barn uten for så vidt som det i de siste er et fåtall med kortere arbeidstid."

Det var størst forskjell i svarene til hushjelp og husmor da de skulle fylle ut spørsmål om ekstraarbeid i forbindelse med selskapelighet. Vel 8 prosent av husmødrene hadde svart at det skjedde ofte, mens vel 34 prosent av hushjelpene hadde svart at de ofte arbeidet "etter vanlig arbeidstid". Arctander mener denne store forskjellen skyldes "forskjellig opfatning av ordet ofte". For "husmor og hushjelp har disse ord som regel en forskjellig betydning", ifølge Arctander, som refererer til den svenske undersøkelsen som hadde angitt hyppighet: "Selskapelighet oftere enn hver 14. dag blev regnet som ofte." Men ifølge Arctander var ikke problemene løst med at hyppigheten var definert: "selskabelighet er i og for sig et nokså ubestemt begrep".

Retts sosiologene ser på loven

Da loven endelig var vedtatt, ble den gjort til gjenstand for en retts sosiologisk undersøkelse ved Institutt for Samfunnsforskning i 1950. Det ble tatt sikte på å kartlegge om det fantes en sammenheng mellom hushjelpens og husmorens kjennskap til loven. 221 hushjelpere og 218 husmødre ble intervjuet og i 206 av tilfellene var husmor og hushjelp fra samme husholdning. Vilhelm Aubert,

Lønninger
1921.

36

Tabell 6 (forts.). Gjennomsnittslønninger i Kristiania 1920 og 1921.
For arbeidere i alderen 25—54 år.

Livsstillinger.	Lønnen er angitt pr.	Sommeren 1920. Kontantlønn.	September 1921. Kontantlønn.
Kvinner.		Kroner.	Kroner.
Sykepleiersker på Rikshospitalet (kost og losji)	Måned	¹ 167.00	¹ 167.00
på Ullevål (ophold og tjenestedrakt) ²	—	163.00	163.00
hos private	Døgn	³ 7.50	³ 7.50
Tjenestepiker hos private (kost og losji) ⁴	Måned	58.00	60.00
I	—	67.00	70.00
II	—	77.00	80.00
Kjøkkenpiker og lignende i hoteller, restauranter m. v. (kost og losji)	—	90.00	—
Rengjørings- og vaskekoner hos private (med kost)	Dag	10.00	9.00
Parkarbeidersker (Sløtsparken) ⁵	Time	0.90	0.90
Bryggeriarbeidersker	—	1.50	1.50 (pr. uke 72)
Tobakkarbeidersker (dagarbeidersker)	—	0.94-1.07	0.94-1.07 (pr. uke 45-51)
Syersker (på systuer)	Uke	ca. 65.00	60—63.00
Arbeidersker i vaskerier og strykerier	—	55-70.00	50—63.00

¹ Med dyrtidstillegg og den halve sum av alderstillegg. Fra oktober blev dyrtidstillegget satt ned fra 900 kr. til 750 kr. pr. år, samlet månedslønn 103 kr. fra 1 januar til 450 kr., samlet månedslønn 138 kr., overensstemmende med reguleringen av dyrtidstilleggene for de øvrige statsfunksjonærer. ² Dyrtidstillegg regnet med i 1920 og i 1921 og alderstilleggenes halve sum i alle tre år. ³ Til en våkesøster, som tilbringer dagen hjemme, betales kr. 2.50 i opholdsgodtgjørelse. Til en dagsøster, som tilbringer natten hjemme, betales kr. 7.00 pr. dag + 1 kr. i opholdsgodtgjørelse. ⁴ Tjenestepikelønningene utregnet efter innmeldelser til Kredssykekassen (april 1920—oktober 1921). Gruppe I 17—19 år, II 20—24, III 25—34 år. ⁵ Arbeidersker ved kommunens parkvesen og ved kirkegårdene kr. 1.50 pr. time inkl. dyrtidstillegg.

¹ Med dyrtidstillegg og den halve sum av alderstillegg. Fra oktober blev dyrtidstillegget satt ned fra 900 kr. til 750 kr. pr. år, samlet månedslønn 163 kr., fra 1 januar til 450 kr., samlet månedslønn 138 kr., overensstemmende med reguleringen av dyrtidstilleggene for de øvrige statsfunksjonærer. ² Dyrtidstillegg regnet med i 1920 og i 1921 og alderstilleggenes halve sum i alle tre år. ³ Til en våkøster, som tilbringer dagen hjemme, betales kr. 2.50 i opholdsgodtgjørelse. Til en dagsøster, som tilbringer natten hjemme, betales kr. 7.00 pr. dag + 1 kr. i opholdsgodtgjørelse. ⁴ Tjenestepikelønningene utregnet efter innmeldelser til Kredssykekassen (april 1920—oktober 1921). Gruppe I 17—19 år, II 20—24, III 25—54 år. ⁵ Arbeidersker ved kommunens parkvesen og ved kirkegårdene kr. 1.50 pr. time inkl. dyrtidstillegg.

Hushjelp fordelt etter fødested og arbeidssted.

Fødested	I alt	Derav med arbeidssted i:										
		Oslo	Vinderen og Nord- strand	Byer i:					Bergen	Fana	Trond- heim	Byer i Nord- Trøndelag og Nord- Norge
				Østfold	Hedmark og Opland	Buskerud, Vestfold og Telemark	Aust- og Vest- Agder	Rogaland og Møre				
Østfold og Akers- hus.....	By 424	155	58	191	—	12	3	—	4	1	—	—
	Bygd 1 644	900	301	396	6	36	1	—	1	2	1	—
Oslo.....	579	414	116	10	2	22	5	1	3	—	4	2
Hedmark og Op- land.....	By 165	57	27	—	74	6	1	—	—	—	—	—
	Bygd 2 357	1 426	517	8	356	33	2	3	2	1	7	2
Buskerud, Vest- fold, Telemark	By 1 084	287	111	3	—	670	4	2	5	2	—	—
	Bygd 2 152	859	315	7	4	943	14	—	7	1	1	1
Aust- og Vest- Agder.....	By 336	85	28	1	1	12	199	8	2	—	—	—
	Bygd 826	195	104	2	2	13	451	53	6	—	—	—
Rogaland.....	By 387	46	15	2	—	4	3	274	38	4	1	—
	Bygd 533	35	22	1	—	7	10	429	22	6	1	—
Hordaland.....	Bygd 1 531	74	51	1	—	3	7	192	964	238	1	—
Bergen.....	618	48	16	—	—	—	3	8	492	48	1	2
Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal	By 444	99	35	—	2	5	3	241	44	7	8	—
	Bygd 1 654	315	131	2	2	21	4	454	576	113	34	2
Trondheim.....	387	48	27	—	—	3	1	4	5	—	295	4
Sør-Trøndelag	Bygd 473	103	41	1	4	2	2	12	7	1	295	5
Nord-Trøndelag	By 54	16	6	1	—	—	—	1	2	—	9	19
	Bygd 302	72	33	1	2	2	3	9	8	—	144	28
Nordland.....	By 154	37	17	—	—	5	—	5	16	3	14	57
	Bygd 1 097	292	117	5	5	16	—	46	120	25	152	319
Troms og Finn- mark.....	By 221	60	31	2	2	5	1	4	17	1	11	87
	Bygd 601	111	43	1	—	6	1	12	47	7	36	337
Født utenfor Norge	164	77	31	4	1	13	9	3	13	2	7	4
Fødested uoppgitt	1 208	275	92	58	32	150	73	145	231	34	51	67
Tilsammen	19 395	6 086	2 285	697	495	1 989	800	1 906	2 632	496	1 073	936
Født i Norge, fødest. opg.	18 023	5 734	2 162	635	462	1 826	718	1 758	2 388	460	1 015	865
Derav i byer	4 853	1 352	487	210	81	744	223	548	628	66	343	171
» » bygder	13 170	4 382	1 675	425	381	1 082	495	1 210	1 760	394	672	694

Undersøkelsen av arbeidsvilkårene til hushjelpene kartla også hvor de kom fra. For det første viste det seg at 27 prosent av hushjelpene kom fra byer, mens 73 prosent kom fra landet. Tabellen som viser hushjelpene fordelt etter arbeidssted og etter fødested kommenter Signy Arctander slik:

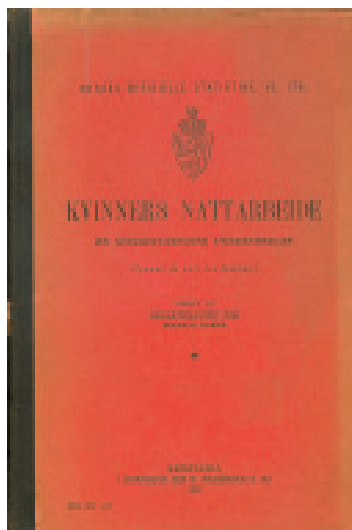
Hushjelpene i Oslo og Oslos forstadsstrøk kommer fra forskjellige landsdeler, men de tallrikest representerte fylker er dog de nærmestliggende, Østfold, Akershus, Hedemark, Opland og Buskerud, hvor Oslo til dels synes å øve en sterkere tiltrekning på arbeidskraften enn de nærmere liggende byer. Men også hushjelp fra nokså fjern liggende fylker som Møre og Romsdal og Nordland er ganske tallrike. (...) ;Men ellers viser tabellen at storparten av hushjelpen som regel er fra vedkommende by og nærmeste fylke. Men de større byer, hvor det er mange arbeidsmuligheter og mer anledning til å velge og vrake, trekker til sig kvinnelig arbeidskraft fra alle deler av landet.”

Torstein Eckhoff og Knut Sveri gjennomførte undersøkelsen og fant blant annet ut at 17 prosent av hushjelpene og 13 prosent av husmødrene mente at deres egne arbeidsforhold var blitt endret på grunn av loven, mens 59 prosent av hushjelpene og 57 prosent av husmødrene mente at loven hadde virket endrende for andre hushjelpers arbeidsforhold.

Retts sosiologenes konklusjon var likevel heller nedslående: “Nå gir vårt materiale på en rekke punkter opphav til hypoteser om hvordan arbeidsvilkårene er og hvordan loven har virket, som tyder på at lovgivernes forventninger var lite realistiske.”

På tross av dette ble det satt ned en ny komité, Hushjelplovkomité av den 8. oktober 1954 som ble ledet av Torstein Eckhoff. Innstillingen forelå i 1960. Denne komiteen skulle følge opp de tidligere undersøkelser. Nå viste tallene at i Oslo hadde 47 prosent av hushjelpene en daglig arbeidstid på 10 timer eller mindre, 36 prosent fra 10 til 12 timer, mens 11 prosent hadde 12 timer eller mer. “Det fremgår av undersøkelsen at arbeidstiden etter hvert er blitt noe kortere. Forandringen synes i første rekke å ha funnet sted i krigsårene og de nærmest følgende år. Mens det er en klar forskjell mellom arbeidstidens lengde i 1938 og i 1950, synes situasjonen ikke å ha forandret seg noe særlig fra 1950 til 1956.” Konklusjonen var at arbeidstiden “i omtrent halvparten av de undersøkte arbeidsforhold” var lenger enn “det lovbestemte maksimum”.

Vanskelighetene med å regulere arbeidsforholdene for hushjelpene hadde sannsynligvis sammenheng med det helt spesielle entil-en forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker, og at arbeidsplassen var hjemme hos arbeidsgiveren. Det kan nok hende at akkurat denne vanskeligheten ble forsterket av at forskjellige sett av lover som tok sikte på å bringe orden i arbeidsforholdet mellom husmor og hushjelp, hadde vært under arbeid og i nær et halv hundre år før de endelig ble vedtatt. Det var i perioden før loven kom at hushjelpyrket var mest utbredt, etter krigen var antallet hushjelpere i sterk tilbakegang.

Så lenge loven virket, var det heller ikke noen tredjepart som kontrollerte at den ble overholdt, slik det for eksempel skjedde i industrien. Husmoren løp med andre ord ingen risiko for påtale dersom den maksimale arbeidstida ble overskredet. Loven skulle gi støtet til at det ble utviklet normer som ville gjøre slutt på ti- og tolvtimersdagen. Kanskje viser de retts sosiologiske undersøkelsene at det ikke bare er lover som skaper normer. Også et langt fravær av lover og et halvt århundres ignoranse av et arbeidsområde kan ha skapt normer som var vanskelige å få bukt med.

Sterk nedgang i antall hushjelpere fra 1950

Folketellingen i 1946 viste at antall kvinner sysselsatt i husarbeid var redusert fra 120 000 i 1930, det året flest kvinner var sysselsatt som hushjelpere, til vel 81 000 i 1946. Fire år seinere var tallet ytterligere redusert, til 50 000. Arbeidsdirektoratets tall for sysselsettingen i lønnet husarbeid viser en nedgang på flere tusen hvert år fra 1950, i 1958 var tallet vel 25 000. Anvendes forholdstallet fra folketellingen i 1950 mellom hushjelpene (for andre enn gårdbrukere), vaskekonene og husbestyrinner, var det om lag 15 000 hushjelpere i private hjem ved utgangen av 1950-åra.

Denne utviklingen ble forklart slik av Hushjelpkomiteen av 8. oktober 1954: "Den sterke nedgangen i antallet sysselsatte i hushjelpyrket i de siste 20 år henger sannsynligvis sammen med mange forskjellige forhold. En viss rolle kan det nok ha spilt at behovet er blitt mindre ved at husarbeidet er rasjonalisert, og ved at mange av dem som kunne ha råd til å ha hushjelp, har mindre og hendigere boliger enn tidligere. Tendensen til inntektsutjevning og de sterkt progressive skatter (uten adgang til fradrag for utgifter til hushjelp) kan nok også ha bidratt til å redusere etterspørselen. Men størst betydning har det nok hatt at tilbudet på arbeidskraft til yrket er redusert. Vi har i den nevnte periode (1946-1958 e.s.) stort sett hatt full sysselsetting, slik at det har vært forholdsvis lett for unge piker å få arbeid, også i andre yrker enn hushjelpyrket. Og vi har samtidig hatt en alminnelig velstandsøkning i de befolkningslag som hushjelpene ofte har vært rekruttert fra, slik at nødvendigheten av å søke tidlig ut i arbeidslivet, ikke er like stor som tidligere. At de som søker hushjelp, har hatt vanskelig for å hevde seg i den skjerpede konkurranse om arbeidskraften, kan ha mange årsaker. En av de viktigste grunner er nok den lange arbeidstid som ofte forekommer, og den mangel på orden og fasthet i hushjelpens arbeidsvilkår som en fremdeles finner i mange hjem."

Undersøkelsen av kvinners nattarbeid ble iverksatt av sosialdepartementet og ble utført av Tordis Tømt i departementets kontor for sosialstatistikk. Det ble sendt ut skjema til 2 662 bedrifter og 2 104 ble returnert. Det viste seg at nattarbeid var mest utbredt i «de egentlige sesongbedrifter, fremfor alt hermetikkfabrikkene, hvor arbeidet enkelte tider av året antar et særlig stort omfang.» I bedrifter med nattarbeid hele året ble følgende trukket fram:

"Å merke er det, at et forholdsvis meget stort antall av arbeiderkene er ganske unge, en omstendighet, som antas å være av atskillig interesse ved bedømmelsen av nattarbeidets betydning. Den sundhetsskadelige indflydelse, som sådant arbeide måtte ha, tør nemlig antas å gjøre sig gjeldende i sterkere grad overfor yngre enn overfor mer tilårskomne arbeidere. Det kan i denne forbindelse nevnes, at ved en undersøkelse av kvinners nattarbeide, som i 1909 blev iverksatt i Finland, blev der av den, er innsamlet opgavene, gjort den iakttagelse, at det oftest var unge arbeiderker, som beklaget sig over, at arbeidet ved nattetid kjendtes trettende, hvorimot eldre arbeiderker lettere syntes å tåle dette."

Kilder:

Forslag til lov om husbond og tjener afgivet af en af justitsdepartementet nedsat komité, (vedlegg til Ot. prp. nr. 19, 1902-03)

NOS. IX. 146, Arbeidsvilkårene for hushjelp i norske byer, Oslo 1938

Signy Arctander, Kvinnen i ervervslivet, utviklingen etter 1930, Statistiske meldinger 1952

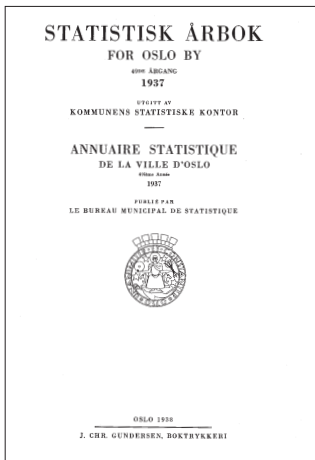
Wilhelm Aubert, Torstein Eckhoff, Knut Sveri, En lov i søkelyset, Sosialpsykologisk undersøkelse av den norske hushjelplov, Oslo 1952

Arbeidernes leksikon, 4. Bind, Oslo 1934

Olav Ljones, Kvinners yrkesdeltaking i Norge, Samfunnsøkonomiske studier 39, Oslo 1979

Hege Roll-Hansen, Signy Arctander, Norsk Biografisk leksikon, Oslo 1999

Innstilling til lov om arbeidsvilkår for hushjelp m.fl. fra Hushjelpkomiteen oppnevnt ved kongelig resolusjon av 8. oktober 1954, Innstillingen ble avgitt 23. juni 1960

Statistisk Årbok for Oslo by, 1937, hadde hvert år en tabell som viste lønningene for menn og kvinner i en del yrker.

Tabell 86. Almindelige arbeidslønninger i Oslo ¹⁾ . <i>Salaires moyens à Oslo.</i>		
Arbeidets art <i>Professions</i>	Lønn pr.	1937 septbr.
Menn:		
Tømmermenn og bygningssnekkere	time	1,60
Murere	»	1,65
Murarbeidere og murhåndlangere	»	1,55
Malere	»	1,65
Bakere	uke	73-85,00
Skomakere	»	Akkord
Skreddere	»	72,00
Barberer	»	70-80,00
Fagarbeidere ved mek. verksteder	time	1,35
Hjelpesarbeidere og sjauere ved do.	»	1,15
Bryggeriarbeidere	»	5)70-81,00
Tobakksarbeidere	»	57-70,00
Cementstøpere, minerere og andre an- leggsarbeidere	»	1,55
Brygge- og flyttesjauere	uke	ca. 65,00
Kjøretøkarer	»	57,50-76,00
Have- og gartneriarbeidere	time	1,25-1,45
Kvinner:		
Tjenestepiker hos private, {17-19 år	mnd.	35-40,00
med kost og losji 2) {20-24 »	»	50-55,00
{25-54 »	»	55-60,00
Rengjørings- og vaskekoner hos priv.	dag	6,00
Have- og gartneriarbeidersker	»	8-8,80
Bryggeriarbeidersker	time	5)48,00
Tobakkarbeidersker	dag	33-42,00
Syersker (på systuer)	uke	30-45,00
Arbeidersker i vask- og strykerier	»	40-42,00
Oslo kommune.		
Menn:		
A. Arbeidere ved ingeniørvesenet, lys- verkene og kirkegårdene ³⁾ :		
Gruppe I. Formenn, rodemestre og retorthusarbeidere ved gassverket, prakti- serte håndverkere og arbeidere ved lysverk- ene etc.	dag	13,05
— II. Håndverkere, broleg- gere, chauffører, kran- førere med over 3 må- neders tjeneste	»	12,03
— III. Øvrige arbeidere	»	11,00
B. Arbeidere ved renholdsverket (hus- renovasjonen)	»	12,54
Kvinner:		
A. Arbeidersker ved parkvesenet	»	
B. Kirkegårdsarbeidersker	»	7,62

Lønninger for hushjelp. 1914-1948

Månedslønn med kost og losji, kroner

200

150

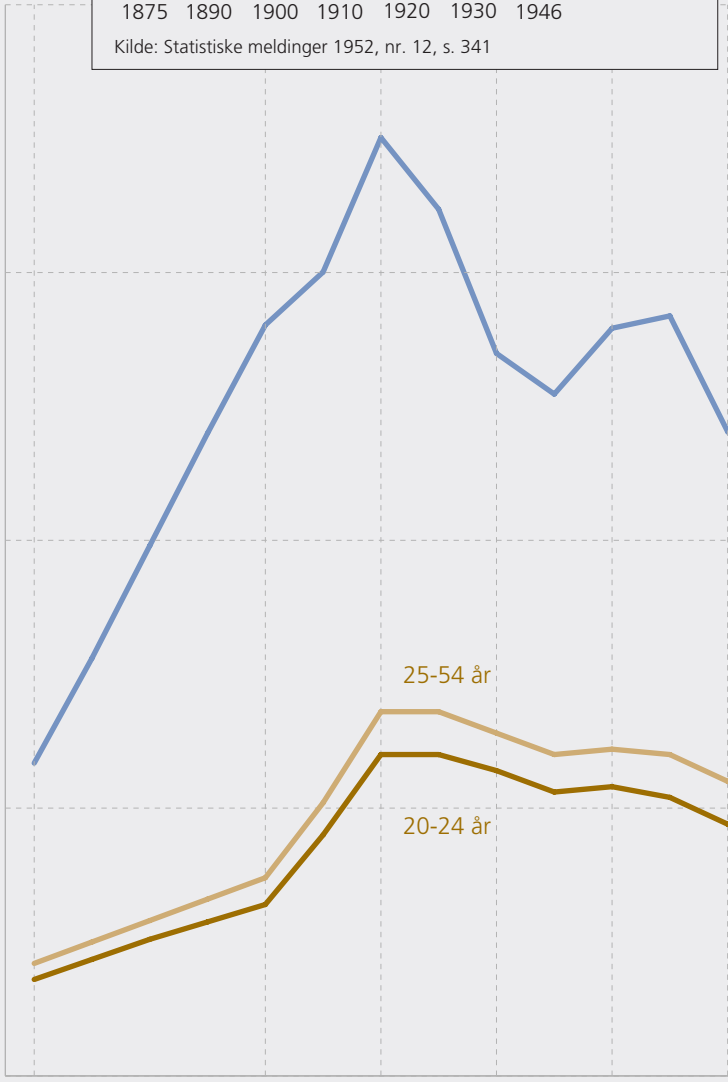
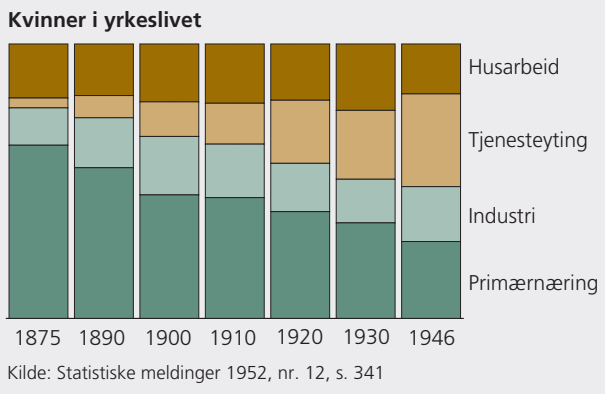
100

50

1914

1920

1924

Hushjelp! Foren dere i deres forening, Hushjelpenes Forening

Hushjelper. La oss samlet rykke fram for å bedre våre kår! Samhold gir styrke! Når vi ser på den øvrige del av arbeiderklassen som har oppnådd alle de resultater som vi enda arbeider med å tilkjempe oss, så må vi ikke stirre oss blind på hvor mange fordeler de har framfor oss. Vi må huske på at alt dette har de oppnådd, ikke som en gave fra arbeidsgiverne, men som et resultat av at de har stått samlet, organisert i sine foreninger. (...) Skal vi hushjelper i likhet med den øvrige arbeiderklasse kunne oppnå tariffestet lønn, 8-timers dag, ferie med lønn og kostpenger, må vi gjøre vår forening sterk!

Fra leder i Hushjelpen, Organ for Hushjelpenes fagforening i Oslo, nr.3, 4. årg. mars 1939.

Indekstallet til 1928 er basert på forbruket i 62 arbeiderhusholdninger i 1912/13 med en årsinntekt på 1 500 kroner. Fra 1928 er forbruket til 135 arbeiderhusholdninger med en gjennomsnittsinntekt på 4 300 kroner lagt til grunn.

Indekstall for
leveomkostninger
1938=100

Kvinner i husarbeid. 1930

	I alt	By	Land
I alt	119 595	42 356	77 239
Husbestyrinner	19 408	3 083	13 325
Hushjelp i private hus	84 344	29 969	54 375
Vaskekoner	13 655	7 216	6 439
Husarbeid i anstalter	5 188	2 088	3 100

Kilde: Folketellingen 1930.

